

The image features a white central area with Thai text, framed by two triangular sections of traditional Thai murals. The top-left mural shows a multi-tiered wooden structure with blue roofs and figures. The bottom-right mural shows a similar structure with figures and a red-roofed building in the background. Two thin white circles are positioned above the main title.

จันทลักษณ์

และศิลปะการประพันธ์

ร้อยกรอง

ไทย

อ.สุภัคธัช สุรนภิญโญ

การพิจารณาวรรณคดีและวรรณกรรม

- วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนทั่ว ๆ ไป
- วรรณคดี หมายถึง งานเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าดีเด่น มีคุณค่าทั้งเนื้อหาและวรรณศิลป์
- วรรณศิลป์ หมายถึง ชั้นเชิงหรือกลวิธีในการประพันธ์
- ประเภทของวรรณคดี
 - จำแนกตามลักษณะ ได้แก่ ร้อยแก้ว - ร้อยกรอง
 - จำแนกตามเนื้อหา ได้แก่ สารคดี - บันเทิงคดี
 - จำแนกตามการถ่ายทอด ได้แก่ มุขปาฐะ - ลายลักษณ์อักษร
 - จำแนกตามแหล่งที่สร้างสรรค์ ได้แก่ วรรณคดีท้องถิ่น - วรรณคดีราชสำนัก

ความหมายและที่มาของร้อยกรอง

รบย่นรบการย

เกลากาพย กิดี

(ยวนฟ่ายโคลงตัน)

เกลากลอนกล่าวกลกานท์
และ เป็นศรีแก่ปากผู้

กลกล่อมใจนา

ผจงฉันท

(ลิลิตพระลอ)

อ.สุภครษ์ สุรนภิญโญ

ความหมายและที่มาของร้อยกรอง

- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมาย ร้อยกรอง ไว้ว่า

สอดคล้องให้ติดต่อกัน, ร้อย ถัก และเย็บงานประเภทประณีตศิลป์เช่นดอกไม้ให้เป็นรูปต่าง ๆ , เช่น ร้อยกรองข่ายคลุมไตร ร้อยกรองสไบ; ตรวจชำระให้ถูกต้อง, สังคายนา, ในคำว่าร้อยกรองพระธรรมวินัย; แต่งหนังสือดีให้มีความไพเราะ, เรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์; คำประพันธ์, ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์.

- **ร้อยกรอง** คือ คำประพันธ์หรือการนำถ้อยคำมาเรียงร้อยขึ้นตามรูปแบบฉันทลักษณ์ที่กำหนดเกิดจากการใช้ถ้อยคำคล้องจอง การขับร้องทำนอง ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีตัวอักษร (วรรณกรรมมุขปาฐะ) เช่น เพลงพื้นบ้าน

ความหมายและที่มาของร้อยกรอง

- ร่าย เป็นคำประพันธ์ดั้งเดิมของชนชาติไทย พัฒนามาจากร้อยแก้ว
- โคลง เป็นคำประพันธ์ดั้งเดิมของชนชาติไทยที่ปรากฏทั้งภาคเหนือ อีสานและภาคกลาง
- กาพย์ ปรับจากฉันทของอินเดียให้สอดคล้อง-ลหุ บ้างก็ว่ารับจากเขมร
- ฉันท์ รับมาจากอินเดีย (ตำราฉันทศาสตร์ คัมภีร์วุตโตทัย)
- กลอน คำประพันธ์ดั้งเดิมของไทย กำเนิดบริเวณท้องถื่นภาคกลางและภาคใต้
- ลิลิต (ร่าย+โคลง)
- กลบท

ลักษณะสำคัญของบทร้อยกรองไทย

- คณะ (บท บาท วรรค คำหรือพยางค์)
- สัมผัส สัมผัสนอก (สระ)
สัมผัสใน (พยัญชนะหรืออักษร)
- คำเอก คำโท
- คำครุ – คำลหุ
- คำเป็น - คำตาย
- เสียงวรรณยุกต์
- คำขึ้นต้น – คำลงท้าย
- คำสร้อย

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้เสียง (การเล่นเสียงสัมผัส)

- สัมผัสสระ

ดูหนูสูง
หนูสูงอยู่

สูงสู่ว่านสูง
สูงที่หนุมท

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้เสียง (การเล่นเสียงสัมผัส)

- สัมผัสสระ

นอนเถิดหนายาหยาพิสีจะกล่อม
คิริรอบขอบเคียงเหมือนเวียงชัย
เคยสำเนียงเสียงนางสุรางค์เห่
เคยมีวิสูตรรดก้นบนบัลลังก์
หนาวน้ำค้างกลางคืบสะอื้นอ่อน
เอาดวงดารากระยับกับดวงจันทร์

งามละม่อมมิ่งขวัญอย่าหวั่นไหว
อยู่ร่วมไม้เหมือนปราสาทราชวัง
มาฟังเรไรแซ่เหมือนแตรสังข์
มากำบังใบไม้ในไพรวัน
จะกางกรกอดน้องประคองขวัญ
ต่างช่อชั้นชวาลาระย้าย้อย
(นิราศอิเหนา)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้เสียง (การเล่นเสียงสัมผัส)

- สัมผัสพยัญชนะ/อักษร

กระเด็นกระตัวตื่น

แตกคน

ยุงย่องยอดยุงยล

โยกย้าย

นกเปล่านกปลีปน

ปลอมแปลก กันนา

คล่ำคล่ำคลั่งโคลงคล้าย

คู่เคล้าคลอเคลีย

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้เสียง (การเล่นเสียงสัมผัส)

- สัมผัสพยัญชนะ/อักษร

เสียงเกรียวกราววาววามโพล่งพลาบปลุ่ง
กึ่งโพธิ์โผงโกร่งกรางลงกลางลาน
ทั้งฟ้าร้องก้องกึกพิลิกลั่น
สดีสิ้นวิญญูณณ์ละล้าละล้ง

สะเทือนทุ่งที่บนโขดโบสถ์วิหาร
สาตข้าวสารกรากกรากไม่ยากฟัง
อินทรีย์สันชบฟุบเหมือนทุบหลัง
สู่ภวังค์วুবวบเหมือนหลับไป
(นิราศวัดเจ้าฟ้า)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้เสียง (การเล่นเสียงสัมผัส)

- การเล่นเสียงวรรณยุกต์

เสียงซออ้อออ้ออ้อ

เอื้อยเพลง

จับปีเตอร์ตั้งเต่ง

เต่งต๋อง

คลุ่ยตรุ่ยตรุ่ยทรุ่ยเหง

เหง่งแง่ง ระนาดแอ

ฮ้องหนองหนองน่องน่อง

ผรั่งพรั่งพรั่งตะโพน

(โคลงนิราศสุพรรณ)

- การใช้คำอักษาส คำซ้ำที่กร่อนเสียงพยางค์หน้า เช่น
ระเรื้อย ระริน ะวาว ะวับ ยะยืม ยะยู่่ง

อ.สุกัธธิ์ สุรบถัญญ

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้คำ

- การซ้ำคำ คือ การใช้คำ ๆ เดียวกันซ้ำในหลาย ๆ แห่ง เช่น

ห้ามเพลิงไว้อย่าให้
ห้ามสุริยแสงจันทร์
ห้ามอายุให้หัน
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้

มีควัน
ส่องไชร้
คีนเล่า
จึงห้ามนินทา
(โคลงโลกนิติ)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้คำ

- การเล่นคำ คือ การใช้คำที่เสียงเหมือนกันแต่คนละความหมาย เช่น

เห็นโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำแฝง
เหมือนโคกพีที่ระกำก็ชำเจือ

ทั้งรักแฉงแฉมสวาทประหลาดเหลือ
เพราะรักเรือแรมสวาทมาคลาดคลาย

(นิราศภูเขาทอง)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้คำ

- คำถามเชิงวาทศิลป์ คือ คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบแต่พูดให้คิด เช่น

อันของสูงแม้ปองต้องจิต

ถ้าไม่คิดป็นปายจะได้ฤ

(ท้าวแสนปม)

ถ้าคนไทยหันมาฆ่ากันเอง

จะร้องเพลงชาติไทยให้ใครฟัง

(นภลัย สุวรรณธาดา)

ศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง

การใช้คำ

- คำไวพจน์ (การหลាកคำ) คำที่มีความหมายเหมือนกัน (Synonym) เช่น

วารี, ชลธาร, นที	=	น้ำ
สตรี, นารี, นงคราญ, นุช, นวล	=	ผู้หญิง
บุปผา, มาลี, มาลา, มาเลศ, ผกา	=	ดอกไม้

บทร่ำพันนิราศ

ลักษณะของบทร่ำพันนิราศ นิราศ แปลว่า พลัดพราก/จาก ต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

- 1) ต้องมีการเดินทาง
- 2) ต้องเชื่อมโยงธรรมชาติที่พบเห็น
- 3) ต้องมาการร่ำพียงถึงคนรัก

โรงหีบหนีบอ้อยออก

สองข้างรางรองเรียง

อ้อยใส่ไถ่ควายเคียง

อกพีนีชอกซ้ำ

แอดเสียง

รับน้ำ

คู่วิ่ง เวียนเอย

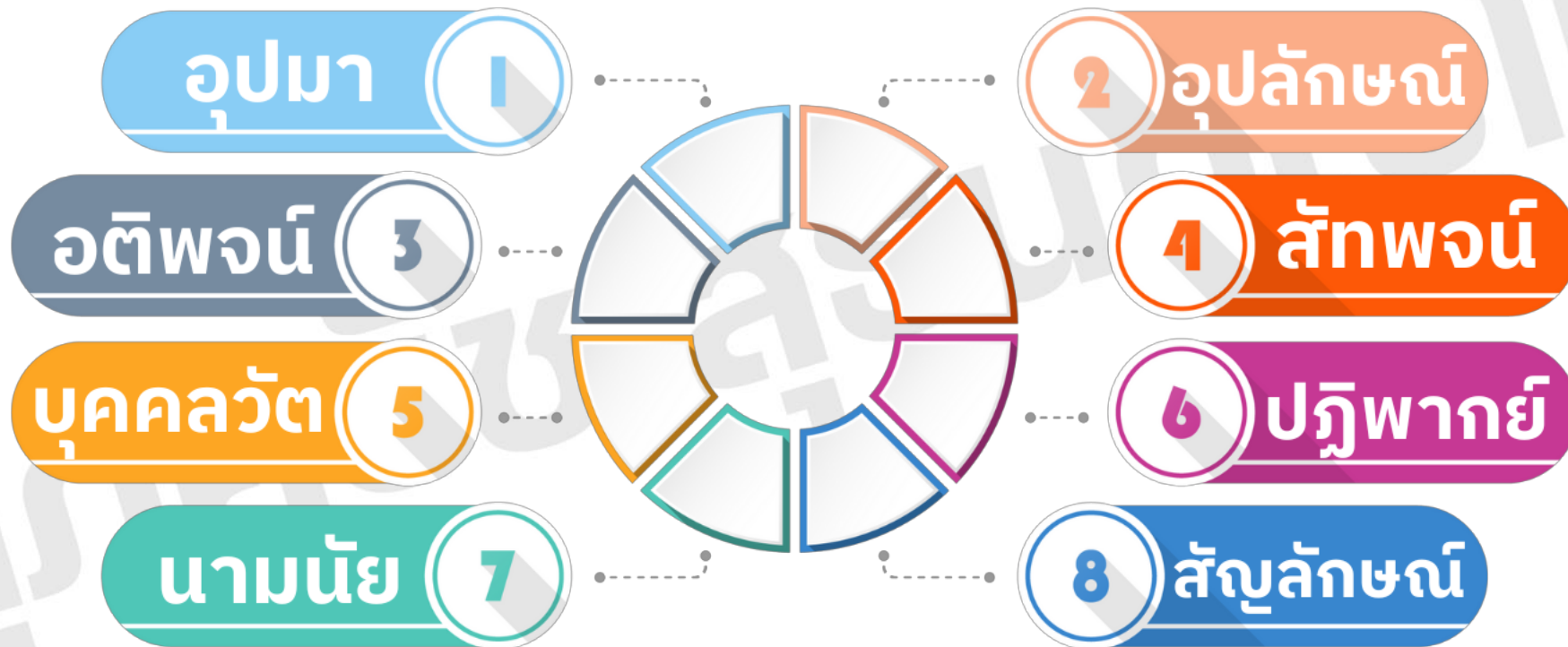
เช่นอ้อยย่อยระย้า

(โคลงนิราศสุพรรณ)

อ.สุภะรัช สุธนภิญโญ

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **อุปมา** คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำว่า เหมือน เสมือน ดุจ ประดุจ ราว ราวกับ เพียง เพียง พ่าง ปูน กล เฉก คล้าย อย่าง ฯ เช่น

สูงระหงทรงเพรียวเรียวลูด

พิศแต่หัวจรดเท้าขาวแต่ตา

คิ้วก่งดั่งก่งเขาดีดฝ้าย

หูกลวงดวงพักตร์หักงอ

สองเต้าห้อยตุงดั่งถุงตะเคียว

เสวยสลาयाจุกพระโอษฐ์อ้อม

งามละม้ายคล้ายอุฐกะหลาป่า

สองแก้มกัลยาดังลูกยอ

จุมุกละม้ายคล้ายพริ้วขอ

ลำคอโตตันสั้นกลม

โคนเหี่ยวแห้งรวบเหมือนบวบต้ม

มันน่าเขย่นาชมนางเทวี

(ระเด่นลันได)

อ.สุภครษ์ สุรนภิญโญ

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **อุปลักษณ์** คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำว่า “คือ, เป็น” (เปรียบเทียบโยงความคิดอย่างหนึ่งไปสู่ความคิดหนึ่ง เช่น ดวงประทีปแห่งโลก เป็นการเปรียบเทียบ หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลูกคือแก้วตาดวงใจของพ่อและแม่) เช่น

คือน้ำผึ้งคือน้ำตาคือยาพิษ

คือหยาดน้ำอมฤตอันชื่นชุ่ม

คือเกสรดอกไม้คือไฟรุม

คือความกลุ้มคือความฝันนั้นแหละ “รัก”

(รยงค์ เวนุรักษ์)

อ.สุภัทธีร์ สุรนภิญโญ

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **บุคคลวัต** คือ การสมมติให้สิ่งต่างๆ แสดงกิริยาอาการ เหมือนมนุษย์ สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้ เช่น

หลังคาโบสถ์โอดครวญเมื่อจวนผุ

ระแนงลู่ร่วงหล่นบนพื้นหญ้า

เสาอิฐปูนทรุดเซตามเวลา

พระประธานสั่นหน้าระอาใจ

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **อติพจน์** คือ การกล่าวเกินขอบเขตความเป็นจริง

เรียมรำน้าเนตรถ้วม

ถึงพรหม

พาหมู่สัตว์จอมจม

ชีพม้วย

พระสุเมรุเปื่อยเป็นตม

ทบท่าว ลงนา

หากอกนิษฐ์พรหมฉ้วย

พีไฉฉิ่งคง

(ตำนานศรีปราชญ์)

- **อวพจน์** คือ การกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริง เช่น มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว, คอยสักอึดใจเดียว

อ.สุภครษ์ สุรบถวิทยุ

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **สัทพจน์** คือ การเลียนเสียงธรรมชาติ

เสียงโหม่งหมองฆ้องตีเคล้าปีพาทย์

เสียงตะโพนเท่งติงติงเท่งป๊ะ

เสียงเตรงเตรงระนาดซัดจังหวะ

เสียงกลองแขกโจ๊ะ โจ๊ะ โจ๊ะ โจ๊ะ โจ๊ะ
(มโหรีชีวิต)

- **ปฏิพากย์** คือ กล่าวตรงกันข้าม

- หน้าขึ้นอกตรม
- จักรวาลุ่นวายไร้สำเนียง
- น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย
- กลางคืนคอยเป็นควันอัดอั้นไว้ ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **นามนัย** คือ การใช้สมบัติเด่น ๆ หรือเอกลักษณ์สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องนั้นแทนความหมายทั้งหมด เช่น ฉัตร สำคัญที่สุดในประเภทเครื่องสูง จึงใช้ฉัตรแทนราชบัลลังก์ ราชสมบัติ
เก้าอี้ = ตำแหน่ง, แม่เฒ่า = ผู้หญิง

รอยย่นที่ขอบตาชายหน้าเศร้า
เคยพราเสาวบริสุทธิ์ดุจพรานไพร
(รอยย่นที่ขอบตา = ความแก่ชรา)

เหลือเพียงเงาความทรงจำเหมือนรำไห้
น้ำตาไหลอาบรอยย่นตราบนัยกรรม

*** นอกจากนี้ นามนัย อาจหมายถึงชื่อสถานที่ที่สื่อความหมายถึงคน เช่น ชาวเมืองน้ำดำ ลูกแม่โฒม
แดนปลาดิบ เมืองผู้ดี

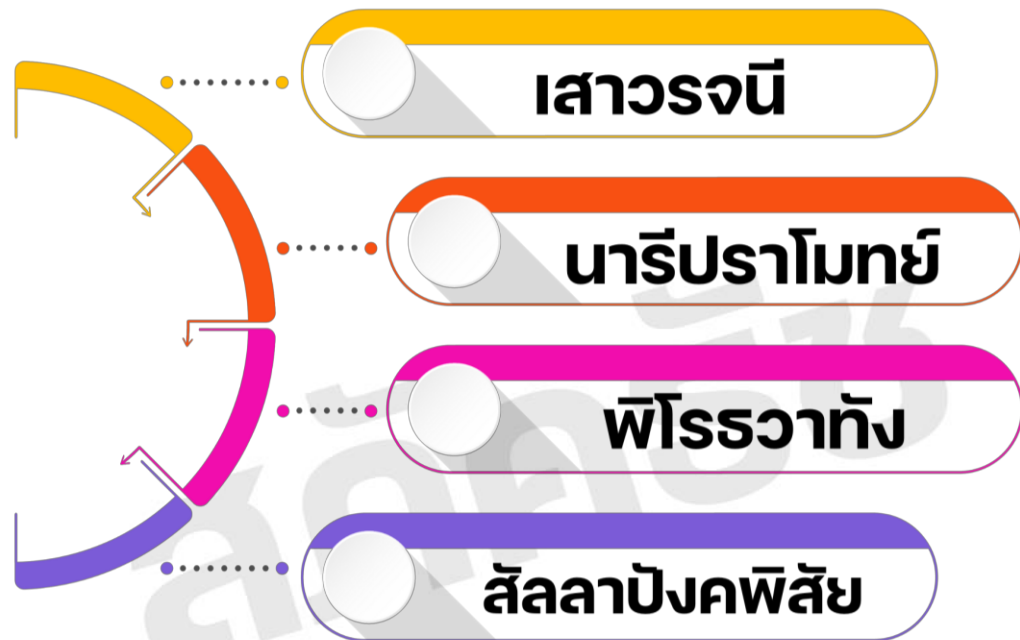

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

- **สัญลักษณ์** คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำอื่นแทน และคำที่ใช้กันต้องเป็นที่รับรู้เข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น

ดอกกุหลาบแดง	=	ความรัก
ผึ้ง, มด	=	ความขยัน อุตสาหะ
สิงห์, ราชสีห์	=	ผู้มีอำนาจ
ตราขู	=	ความยุติธรรม

รสวรรณคดีไทย / ลีลาวรรณคดี

รสวรรณคดีสันสกฤต

รสวรรณคดีไทย / ลีลาวรรณคดี

- **เสาวรณี** คือ บทชมความงาม (ตัวพระ ตัวนาง ธรรมชาติ บ้านเมือง)

บทกษัตริย์ทัศนนางเงือกน้อย	ดูแซมซ้อยโฉมฉายทั้งเฝ้าชม
ประไพพักตร์ลักษณ์ล้ำล้วนขำคม	ทั้งเนื่อนมนวลเปล่งออกแต่งทรวง
ขนงเนตรเกศกรอ่อนสะอาด	ดังสุรางค์นางนาฏในวังหลวง
พระเพลีนพิศคิดหมายเสียดายดวง	แล้วหนักหน่วงนึกที่จะหนีไป
	(สุนทรภู่)

รสวรรณคดีไทย / ลีลาวรรณคดี

- นารีปราโมทย์ คือ บทกวียาวพาราสิ โอ้อโลม ปฏิโลม

แม่นเนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ

แม่นเป็นบัวตัวพี่เป็นภุมรา

เจ้าเป็นถ้ำไฟขอให้พี่

จะติดตามทราบนสงวนนวลละออง

พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา

เชยผกาโกสุมปทุมทอง

เป็นราชสีห์สมสู่เป็นคู่ครอง

เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป

(สุนทรภู่)

รสวรรณคดีไทย / ลีลาวรรณคดี

- **พิโรธวาที** คือ บทโกรธ ตัดพ้อต่อว่า ประชดประชัน

จะเจ็บจำไปถึงปรโลก
จะเกิดก็ฟ้ามาตรมตาย

ฤทธยโคกรู้ร้างจางหาย
อย่าหมายว่าจะให้หัวใจ
(อังคาร กัลยาณพงศ์)

เมื่อรักกันไม่ได้ก็ไม่รัก
ไม่รักเราเราจักไม่รักใคร

ไม่เห็นจกเกรงการสถานไหน
เอื่อน้ำตาเราไหลทำไมฤ
(สุจิตต์ วงษ์เทศ)

รสวรรณคดีไทย / ลีลาวรรณคดี

- สัลลาปึงคพิสัย คือ บทโคลกเศร้า อาลัย

ลำดวนเอยจะด่วนไปก่อนแล้ว
จะโรยร้างห่างกลืนมาลี

ทั้งเกิดแก้วพิกุลยี่สุนลี
จำปีเอยก็ปีจะมาพบ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

เคยหมอบไถ่ได้กลิ่นสุคนธ์ตลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา

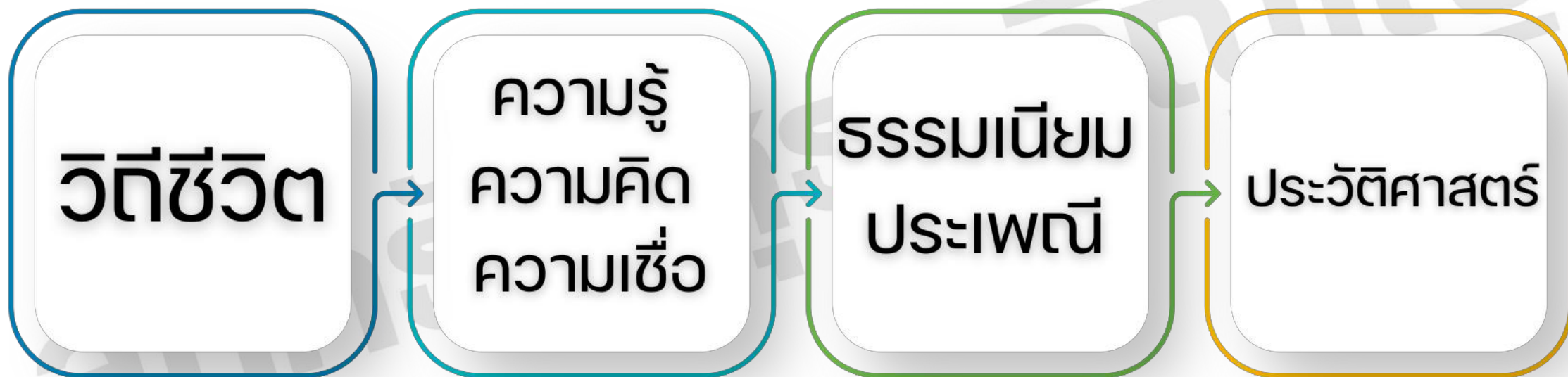
ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเราก็กลิ่นเหมือนกลิ่นสุคนธ์

(สุนทรภู่)

อ.สุภัทรชัย สุรนภิญโญ

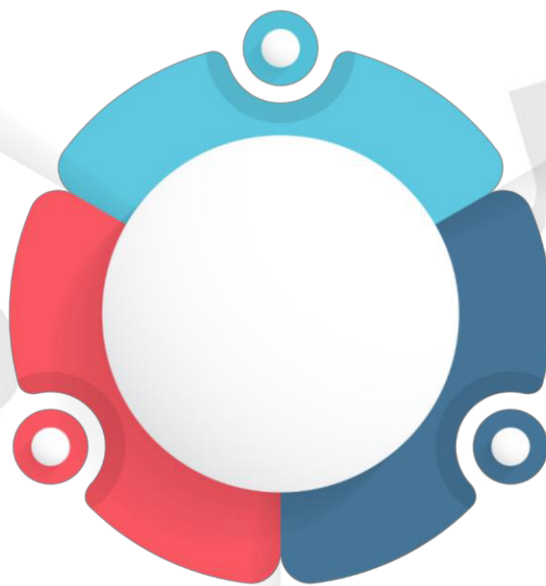
ภาพสะท้อนสังคมจากวรรณคดี

คุณค่าของวรรณคดี

วรรณศิลป์

เนื้อหา

สังคม

อ.สุภัทรรักษ์ สุธนภิญโญ

ความหมายและที่มาของฉันทลักษณ์

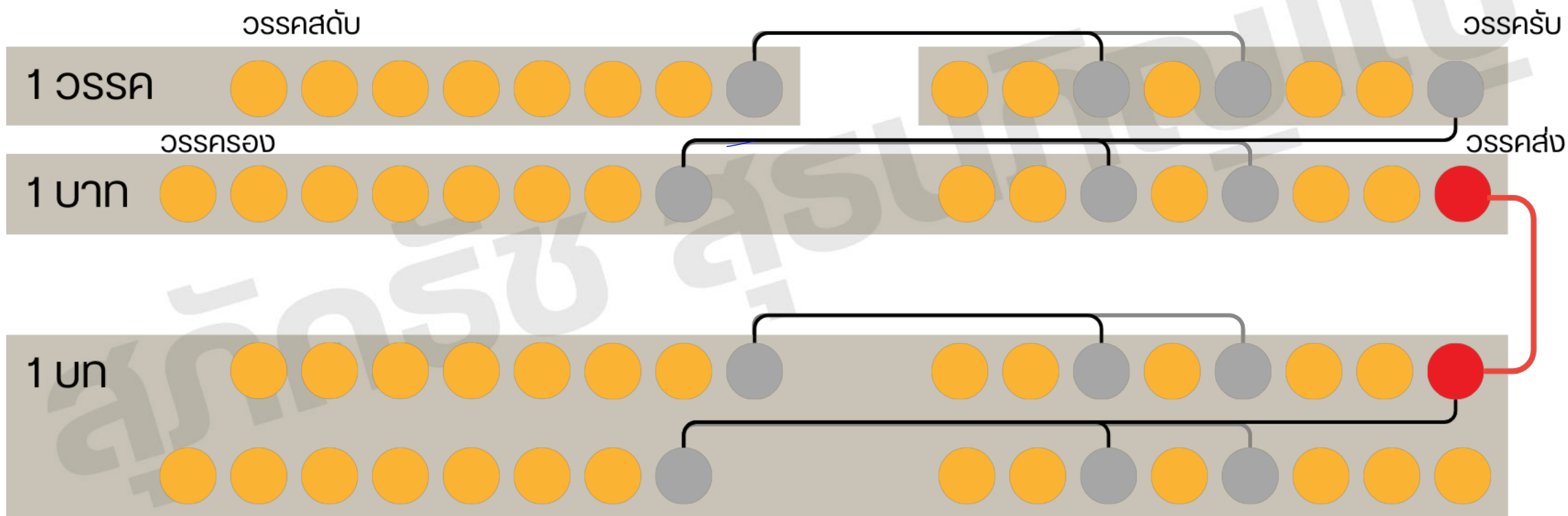
ฉันทลักษณ์ (prosody)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมาย ฉันทลักษณ์ ไว้ว่า ลักษณะแบบแผนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง, ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยลักษณะของคำประพันธ์.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมาย ฉันทลักษณ์ ไว้ว่าการศึกษาหรือศาสตร์ว่าด้วยการแต่งบทร้อยกรองและแง่มุมต่าง ๆ ของวิชานี้ ซึ่งรวมทั้งจังหวะ ลีลา สัมผัส และรูปแบบต่าง ๆ ของบทร้อยกรอง

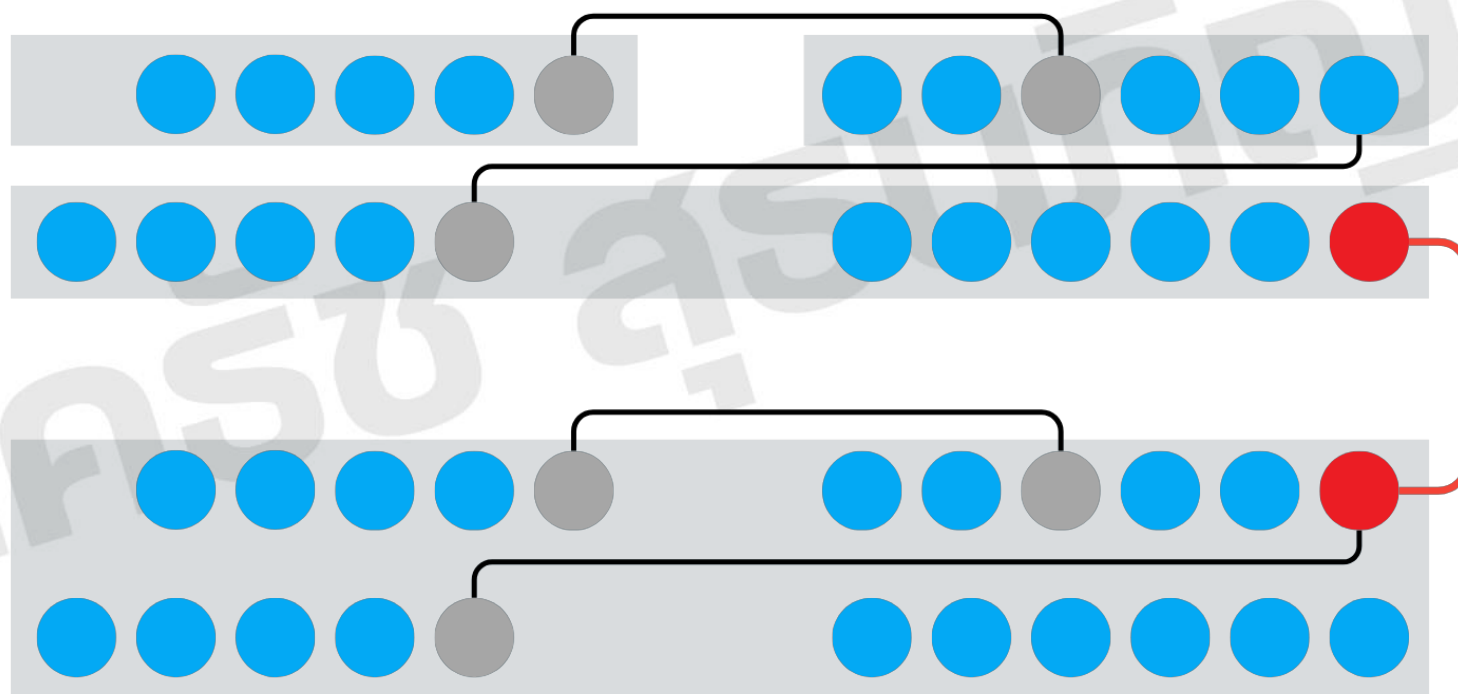
ฉันทลักษณ์

กลอน 8

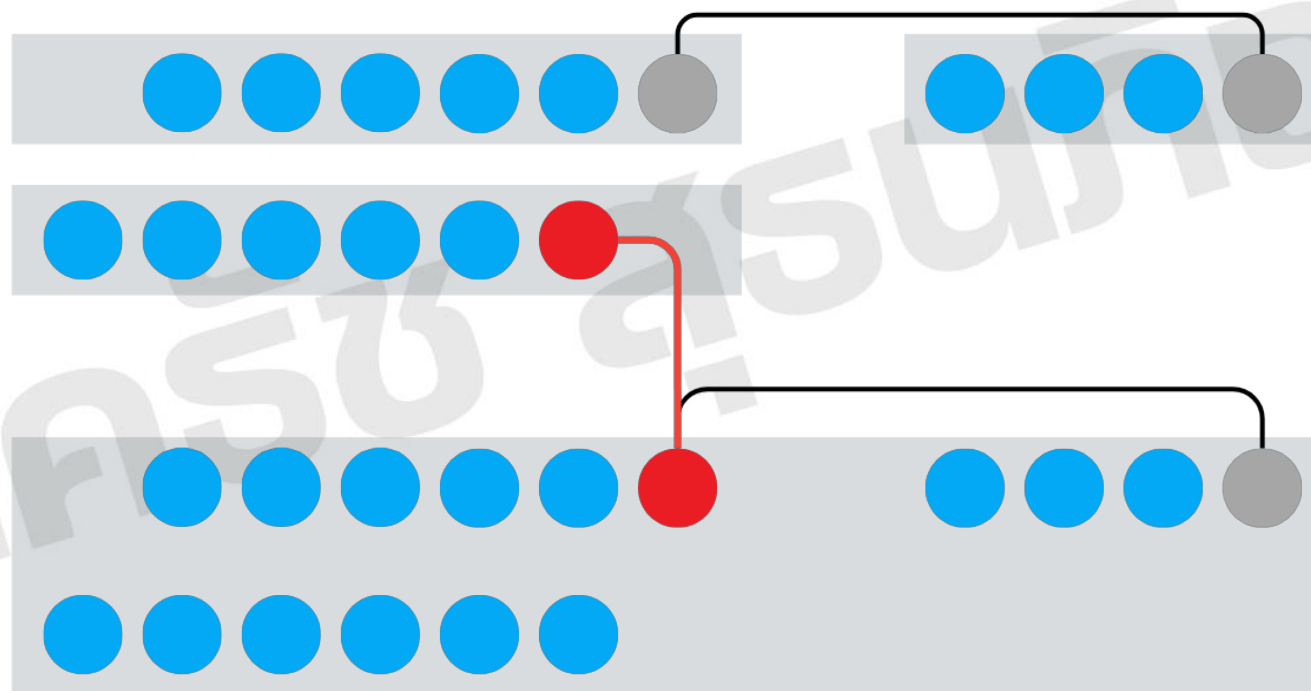
ฉันทลักษณ์

กาพย์ยานี 11

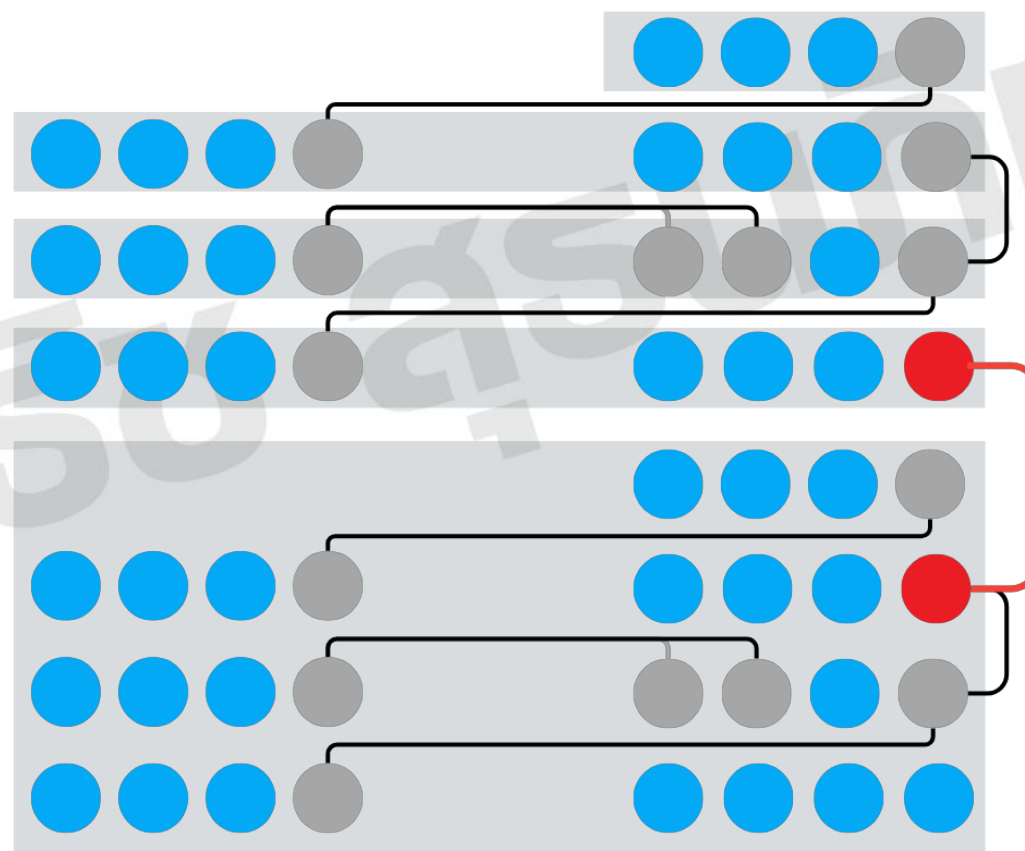
ฉันทลักษณ์

ภาพย้ง 16

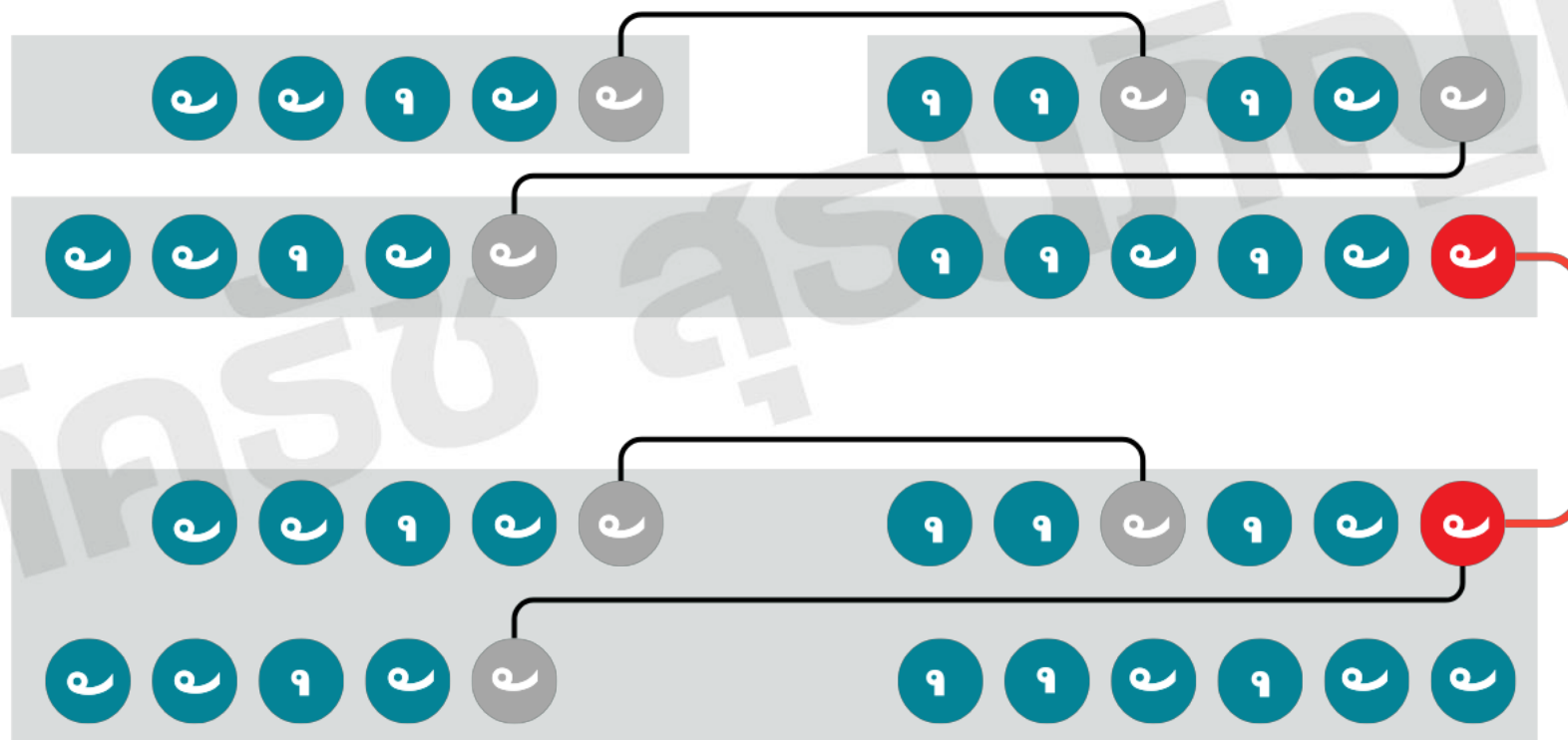
ฉันทลักษณ์

กาพย์สุรางคนางค์ 28

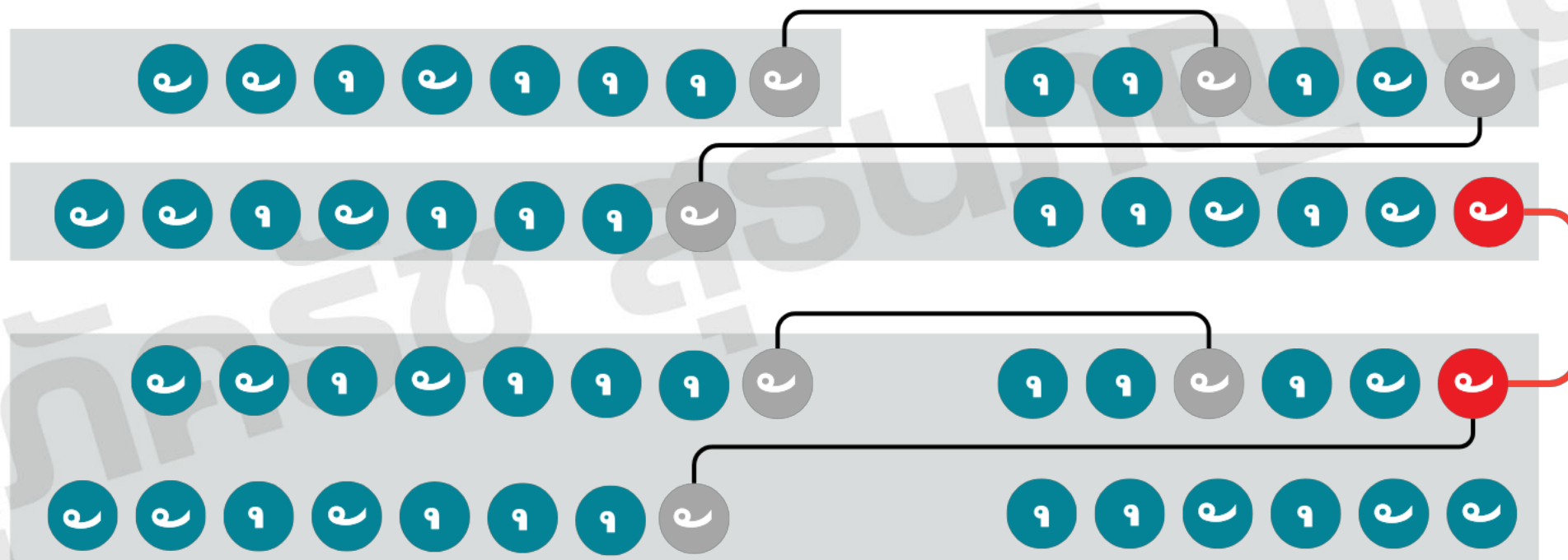
ฉันทลักษณ์

อินทรวีเชียรฉันท 11

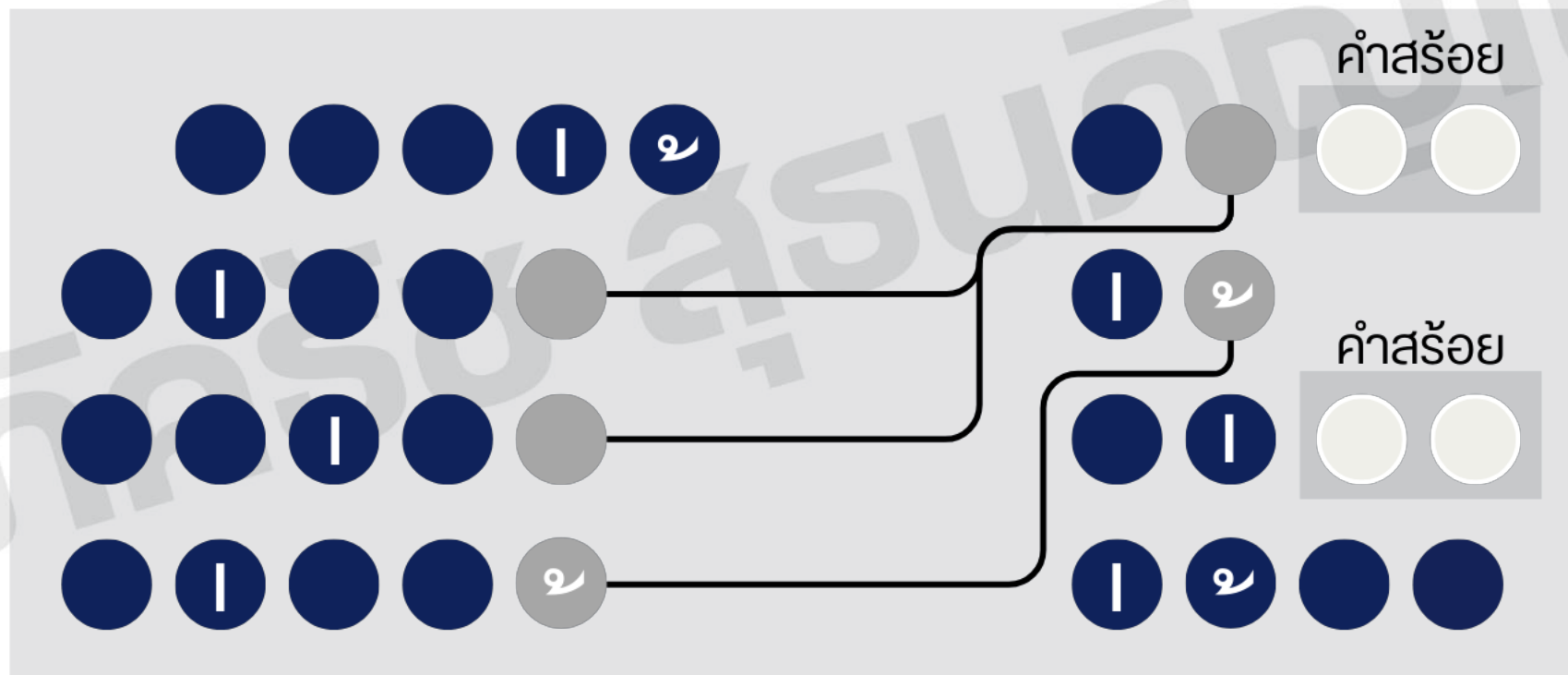
ฉันทลักษณ์

วสันตดิถีฉันท 14

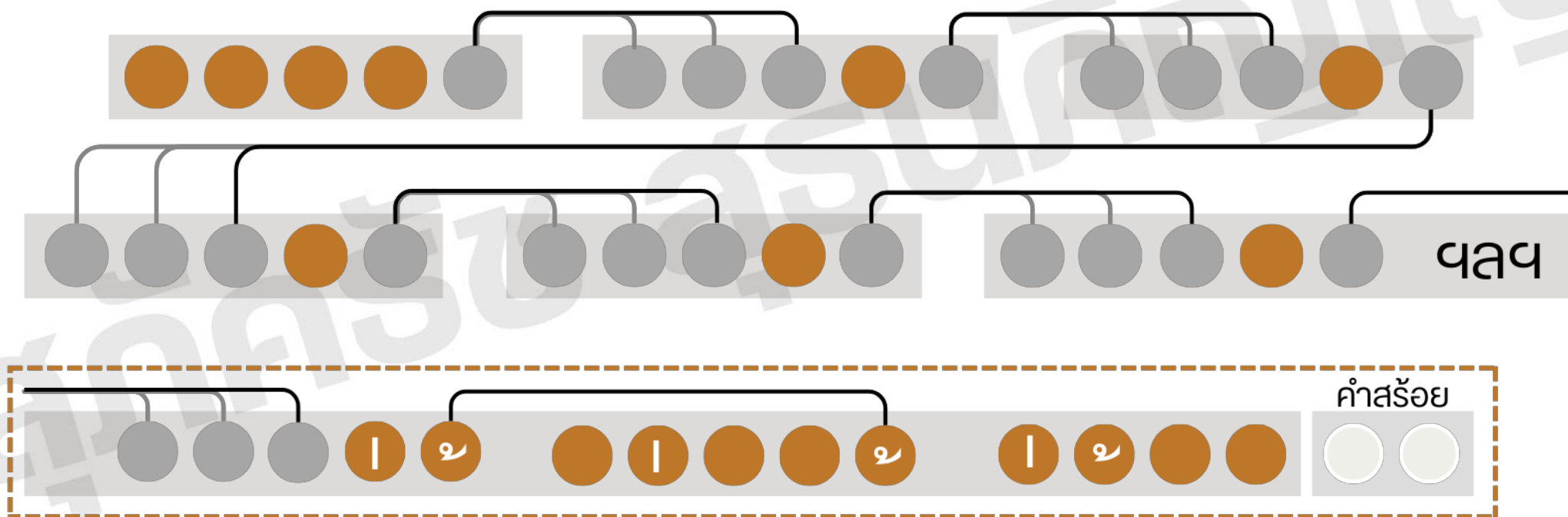
ฉันทลักษณ์

โคลงสี่สุภาพ

ฉันทลักษณ์

ร่ายสุภาพ

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567). บรรทัดฐานภาษาไทยเล่ม 6 : ฉันทลักษณ์
และขนบการเขียนร้อยกรอง. กรุงเทพฯ: สกสค.

อ.สุภัทรรักษ์ สุรนภิญโญ

The image features a white central area with Thai text, framed by two triangular sections of traditional Thai murals. The top-left mural shows a multi-tiered wooden structure with blue roofs and figures. The bottom-right mural shows a similar structure with figures and a red-roofed building in the background. Two thin white circles are positioned above the main title.

จันทลักษณ์

และศิลปะการประพันธ์

ร้อยกรอง

ไทย

อ.สุภัคธัช สุธนภิญโญ